

BASARABIA INTERBELICĂ – EVOLUȚII SOCIALE ȘI CULTURALE

Alexandru-Murad MIRONOV*

Abstract: Bessarabia between the two World Wars – Social and Cultural Change

Between the two world wars, Bessarabia (the Eastern part of the historical Moldavia) has been a part of the Kingdom of Romania. The Greater Romania was a centralized state, which did not allow the local autonomy. The official bureaucracy was often incompetent and corrupt which attracted popular resentment.

The Soviet neighborhood made Bessarabia a land of disorder, Communist conspiracies, and espionage. It is no less true that there was a strong social discontent caused primarily by poverty. Such feelings roused violent movements – occupation of lands, but also religious extremism and anti-Semitism. The law enforcement institutions responded in a disproportionate and abusive way, by partial suspension of civil rights.

The Government in Bucharest was concerned over the development of the school and partially succeeded in doing it. Intellectuals have considered their duty to help.

In the 22 years of the existence of Greater Romania, the residents of all provinces were dissatisfied with the situation in their country, regretting the times before, when taxes were lower, without realizing that injustices were far larger.

Keywords: *interbellum Romania, society, administration, minorities, demography*

Este aproape imposibil pentru un cercetător să distingă cu claritate istoria Basarabiei în cadrul Regatului României, dacă ținem cont de acuta politizare a acestei problematice. La peste 90 de ani de la unire, tentativele istoriografice se prezintă incomplet și continuă să fie cel mai adesea polemice și foarte rar analitice. În ultimii ani însă o nouă generație de istorici, cel mai adesea din mediile academice de la Chișinău, dar educată în universitățile României, în special la Iași, a început să ofere instrumentele științifice necesare studiului perioadei, fără a dispune deocamdată și de o sinteză generalizatoare viabilă.

---

* Lector dr., Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

Istoriografia românească a avut un start bun la începutul anilor '90, dar ulterior pare să fi abandonat tema istoriei Basarabiei. Tratatul *Istoria Românilor*, vol. al VIII-lea: *România întregită (1918-1940)*, publicat de Academia Română în 2003, nu diferențiază provinciile istorice în cadrul statului național-unitar, în ciuda prezenței lor atât de pregnante în realitatea vremii. Regiunea dintre Prut și Nistru suferă de același tratament.

Caracterul centralizat al statului român, cu părțile lui bune și rele, face ca distincția istorie generală/istorie locală să fie dificil de perceput. Această situație ne-a obligat să semnalăm, pe cât posibil, momentele când Basarabia s-a diferențiat de restul țării. Problematizarea a fost construită pornind de la acest principiu.

Un vacuum administrativ și social

Perioada interbelică marchează integrarea Basarabiei în cadrul României Mari. Afirmarea nu este hazardată, acesta era scopul declarat al politicii românești, atât la nivel central, cât și local. Nu a existat o opoziție organizată, politică sau de altă natură, la acest proiect. A existat însă o nemulțumire surdă a multor categorii social-economice și a unor grupuri etnice și politice. Cetățenii României Mari au fost nemulțumiți de țara în care trăiau. Sentimentul era general, dar se acutiza în provinciile care se alăturaseră Vechiului Regat în cursul anului 1918.

Guvernul de la București a răspuns acestor nemulțumiri prin propagandă naționalistă, cu un efect nu numai îndoielnic, dar și cu consecințe adeseori negative. Singura politică pe care o aplica, cu cele mai bune intenții de altfel, era aceea a centralismului. Incapacitatea administrativă, corupția și excesele de tot felul au minat parțial rezultatele modernizatoare.

Încă din 1918, sistemul administrativ românesc a început să se extindă în Basarabia, prin numirea în cele nouă județe ale provinciei a unor prefecti, ale căror atribuții extinse erau cele practicate în Vechiul Regat. În aceste posturi au fost numiți exclusiv localnici, dar directori de prefectură au fost recrutați din rândul funcționarilor de carieră, însărcinați cu implementarea regulilor birocratice românești¹.

O problemă care a marcat opinia publică din epocă au constituit-o funcționarii nebasarabeni, trimiși în serviciul statului în regiune. Nu există statistici care să ne lămurească asupra numărului celor veniți în special din Vechiul Regat, comparativ cu localnicii. Este evident însă că erau mai mulți decât cei plecați în celelalte provincii noi, fapt care are o explicație foarte simplă: statul român a obligat, la începutul anilor '20, angajații publici rămași de la statele străine să depună un jurământ de credință regelui României, iar ulterior i-a epurat prin intermediul unor examene de limba română. În ceea ce privește Basarabia, cinovnicii erau într-o proporție masivă ruși care fie au părăsit gubernia în 1917, fie au refuzat să depună jurământul. Exigența examenelor lingvistice a fost destul de îndoielnică, astfel că un călător străin din epocă, Charles Upson Clark, menționează că, în august 1926,

---

¹ Svetlana Suveică, *Integrarea administrativă a Basarabiei în România (1918-1925)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol» din Iași”, tom XXXVI, 1999, p. 132.

niciunul din angajații Căilor Ferate Române din gara Tighina nu cunoștea limba română². În același timp, nu este mai puțin adevărat că, în unele domenii – învățământ, de exemplu, numărul celor veniți era foarte mare, motivul părând să fie șomajul cauzat de dezorganizarea fostelor teritorii ocupate în război, dar și interesul deosebit deus de autorități în propaganda prin școală³.

Pe de altă parte, mulți funcționari – mai mulți decât în alte părți ale României, din cauza unui control disciplinar inefficient – s-au dat la acte reprobabile, comițând abuzuri, corupția fiind înfloritoare. În unele cazuri, Basarabia a constituit locul de ispășire a unor pedepse disciplinare pronunțate în interiorul corpului administrativ, fapt care a dăunat atât exercițiului autorității publice, cât și prestigiului reprezentanților acesteia. Basarabia nu a constituit o excepție însă. În general, putem afirma că birocrația ultracentralizată a României Mari a fost inefficientă și coruptă.

Totuși, într-o lucrare recentă, au fost publicate anchetele administrative a 23 de funcționari superiori din serviciile de ordine publică, majoritatea acestora fiind acuzați de abuz în serviciu. Cele mai multe dintre cazuri s-au dovedit neadevărate⁴. Iuliu Maniu, prim-ministru în 1928-1930 și 1932-1933, spunea, referindu-se exact la această problemă, că „au fost, desigur, și oameni de treabă, dar cei răi au compromis și pe cei buni”⁵.

Statul național-unitar a ignorat existența provinciilor „istorice”. Acestea nu aveau nicio relevanță administrativă și nici urmă de autonomie. În anii '30, când Basarabia era guvernată identic cu restul țării, era divizată administrativ în nouă județe, la rândul lor împărțite în plăși (subprefecturi). Încercând să adapteze organizarea teritorială la realitatea regională, după introducerea regimului de autoritate personală, Carol al II-lea a dispus o reformă, prin care însă vechile provincii au fost dezmembrate. Județele Basarabiei s-au regăsit în patru ținuturi – denumirea noilor regiuni – diferite, din care doar unul era exclusiv pe teritoriul acesteia (vezi tabelul nr. 1). Ținutul Nistru era compus din patru județe, totalizând 22 355 kmp și 1 446 395 locuitori. Reședința acestuia era la Chișinău.

Populația

În 1930, România, care avea o suprafață de 295 049 kmp, era locuită de 18 052 896 persoane, din care Basarabia avea 2 863 409, răspândiți pe cei 44 422 kmp ai săi. Ca populație, aceasta era a treia regiune ca mărime, după Muntenia și Transilvania, densitatea ei – 64,5 locuitori/kmp, fiind foarte apropiată de media națională – 61,2⁶.

---

² Charles Upson Clark, *Bessarabia. Russia and Romania on the Black Sea*, Dodd, Mead & Company, New York, 1927, p. 294.

³ Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*, Humanitas, București, 1998, p. 133.

⁴ Pavel Moraru, *La hotarul românesc al Europei. Din istoria Siguranței Generale în Basarabia, 1918-1940*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2008, p. 186-292.

⁵ Aurel Kereki și Adrian Pricop, *Lacrima Basarabiei, „Știința”*, Chișinău, 1993, p. 256.

⁶ *Enciclopedia României*, vol. I: *Statul*, Imprimeria Națională, București, 1936-1938, p. 134.

Proporția de locuitori în mediul rural era de 78,9% din total, la nivelul întregii României, Basarabia având media cea mai ridicată – 87,1%, asemănătoare cu aceea a unei alte regiuni foarte sărace, Oltenia. Provincia din Est cuprindea 17 dintre cele 172 orașe ale țării și 1 847 de sate din 15 201. Demografii timpului au explicat lipsa orașelor din Moldova dintre Prut și Nistru astfel: „Această provincie cunoaște însă un fenomen particular și anume prezența frecventă a unor sate-târguri, în care se concentrează, pe regiuni mai mult sau mai puțin întinse, o viață economică destul de intensă, târguri care suplinesc astfel orașul propriu-zis”⁷. Totuși, Chișinăul, cu 117 016 locuitori, era al doilea oraș ca mărime al României, după Capitala ce depășea cu mult jumătate de milion de locuitori.

Basarabia era o lume a satelor, într-o Românie interbelică subdezvoltată. Țăranii beneficiaseră de reforma agrară, dar aceasta nu le îmbunătățise prea mult soarta. Cercetătorul moldovean Ion Țurcanu afirmă că „dată fiind conjunctura economică și geopolitică a României (și a Basarabiei ca parte integrantă a ei) defavorabilă evoluției normale a agriculturii, reforma nu a putut, în ultimă instanță, să contribuie substanțial, ba nici măcar să însănătoșească palpabil atmosfera socială de la sate, necum să contribuie la asanarea economică a ținutului și a țării. [...] Alimentându-se din ruina mării proprietăți și a lotașilor înzestrați de reformă, această evoluție ducea rapid spre crearea micilor moșii sau ferme a câte 50-100 ha ale unui grup restrâns de țărani înstăriți, așa-zișii chiaburi, și a gospodăriilor minuscule, cu câte două-trei ha, proletare, aflate în permanență în pragul ruinării”. Productivitatea scăzută a muncii, criza economică mondială și fiscalitatea zdrobitoare a statului au contribuit masiv la creșterea tensiunii sociale în mediul rural. Deși era o situație generală în România epocii, lumea țărănească dominând autoritar Basarabia, aici mizeria se adâncea: nouă din zece gospodării țărănești trăiau sub limita sărăciei. Un procent variind între 71 și 93% din totalul cheltuielilor gospodăriilor țărănești era utilizat exclusiv pentru asigurarea hranei. Munca extenuantă și prost plătită, sărăcia extremă, locuințele insalubre și lipsa aproape completă a asistenței medicale au provocat o rată ridicată a morbidității, reducând masiv speranța de viață. Basarabia mai deținea și tristul record de a avea și cea mai ridicată mortalitate infantilă din România – mai mult decât dublul mediei naționale⁸. Se murea de boli ale subdezvoltării: malarie, tuberculoză, pelagră, trahom⁹.

Cele câteva orașe (în județele Soroca și Cetatea-Albă nu exista niciunul, cu excepția reședinței administrative) se dezvoltaseră înainte de 1918 din rațiuni mai curând birocratice. În centrul unui oraș basarabean tipic se găseau catedrala, prefectura, tribunalul, primăria, chestura poliției, liceul etc. În general, reședințele de județ erau electrificate. Nu exista canalizare sau asfalt decât în Chișinău. Aspectul orașelor era rusesc, chiar și în anii '30. Cel mai adesea, limba vorbită era alta decât

---

⁷ *Ibidem*, p. 136.

⁸ La rândul său, România Mare avea, în 1933, cea mai mare mortalitate infantilă din Europa: 17,4 (în realitate, comparația a fost făcută cu alte 22 țări europene, la care s-a adăugat Japonia; U.R.S.S., Albania sau Portugalia, de exemplu, lipsesc din listă – *ibidem*, p. 159.

⁹ Ion Țurcanu, *Relații agrare din Basarabia în anii 1918-1940*. Universitas Chișinău, p. 206-207.

româna, în special rusa. „Dacă n-ar exista armata, jandarmeria și poliția române, oricine ar crede că se află în Rusia”, scria acasă din Chișinău ziaristul elvețian Walter Bohrrhardt, aflat în vizită în 1939¹⁰. De altfel, orașele din provinciile alipite în 1918 erau o zonă predilectă a minorităților, fapt care a contat mult în definiția identitară a națiunii române drept un popor de țărani. „Orașele și locuitorii lor erau prin urmare realități suspecte și străine”¹¹.

În 1930, în Basarabia majoritatea locuitorilor o constituiau românii (românofoni), aceștia reprezentând 56,2% din totalul localnicilor (vezi tabelul nr. 2). După cum se vede, deși este o majoritate absolută, aceasta este departe de a da un caracter monoetnic regiunii, precum în Oltenia, unde românii erau 97,5%!

Utilizarea limbii ruse a rămas larg răspândită în Basarabia, dar atașamentul față de aceasta a scăzut pe măsură ce școala românească a făcut progrese. Spre deosebire de cealaltă cultură minoritară puternică din România Mare – maghiara, cultura rusă nu a avut nici resursele, nici capacitatea de a se menține, pentru că mulți dintre cei care îi aparțineau nu aveau și legătură etnică directă. Astfel, rusificarea unor grupuri etnice sau sociale a fost înlocuită cu românizarea. Pentru că în Basarabia trăiau numeroși minoritari în mediul rural, care erau virtualmente analfabeți în 1917, această politică exercitată prin intermediul școlii a înregistrat succese, mult mai vizibile în cadrul structurii rurale predominant locale, spre deosebire de celelalte provincii¹².

Ultimele date aproximative, înainte de cedarea Basarabiei în 1940, estimau o populație de 3 065 259 locuitori, adică 15,97% din cetățenii României¹³.

Minoritățile

Minoritățile formau o parte consistentă a populației de la răsărit de Prut – peste 40%. Deși etnic diferite, le una dominația asupra orașelor și rusificarea. Fostele elite rusofone s-au găsit în situația unei alegeri imposibile. Detestau România, dar se temeau de comunism, păstrând astfel o stare de opoziție pasivă¹⁴. Un agent britanic, prințul rus Pavel Dolgorukov, poposea pentru scurt timp, în 1926, la familia ale fostei nobilimi din Chișinău, pe care le-a evocat în însemnările sale de călătorie în rânduri pline de nostalgie. Dolgorukov descria „politica lor [a românilor] mioapă, naționalistă, cu [de]rusificarea, ca și în Polonia”, prin care statul român își aliena minoritățile, lipsindu-le de sentimentul de patrie și ignorând cu totul posibilitatea atragerii de partea cauzei României a celor care detestau profund regimul sovietic¹⁵.

---

¹⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale (mai departe, ANIC), Fondul Inspectoratul General al Jandarmeriei (mai departe, IGJ), dosar nr. 5/1939, f. 429.

¹¹ Irina Livezeanu, *op. cit.*, p. 353.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 160.

¹⁴ Charles Upson Clark, *op. cit.*, p. 219-220.

¹⁵ ANIC, Fondul Direcțiunea Generală a Poliției (mai departe, DGP), dosarul nr. 67/1927, f. 4-35. Vezi și Alexandru-Murad Mironov, *Un prinț în Țara Sovietelor: misiunea lui Pavel Dolgorukov în U.R.S.S., 1926*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 54-55 (1-2/2007), p. 144-173.

Conflictul din interiorul fostei minorități „imperiale” a anulat acesteia relevanța în cadrul provinciei. Minoritatea cea mai importantă, prin modul în care a fost percepută, au constituit-o evreii. Fără a fi în număr exagerat de mare – doar ceva mai puțin decât rușii și relativ egală cu cea din Moldova de Vest, dar inferioară celei din Bucovina –, evreii erau destul de numeroși în mediul urban – un pic mai mulți decât un sfert din locuitorii orașelor, ei fiind, „după români, cea mai concentrată populație urbană din țară”¹⁶. Dominau însă autoritar comerțul atât în mediul urban, cât și în provincie în general – unele cifre indică chiar un procent de 84% din totalul întreprinderilor comerciale basarabene¹⁷, precum și profesiunile libere, de exemplu medicina. De asemenea, majoritatea imobilelor urbane în Basarabia le aparțineau. Totuși, ținând cont de predominanța agriculturii în economia regiunii și că în mediul rural israeliții practic lipseau, putem afirma că marile afaceri nu le aparțineau. Ca și restul locuitorilor, cei mai mulți evrei basarabeni erau săraci¹⁸.

Prezența acestei minorități a provocat cel mai grav antisemitism local din România Mare, unde extrema dreaptă a fost deosebit de activă și pentru că Basarabia avea o tradiție, antisemiții locali din perioada interbelică revendicându-se de la organizația rusească a Sutelor Negre¹⁹. Totuși pogromurile care izbucneau periodic în orașe, pe vremea dominației rusești, au dispărut în momentul unirii cu România. Intrarea armatei române în Basarabia a ferit provincia de asasinat în masă împotriva evreilor, practicate în timpul războiului civil în Ucraina în consecința cărora valuri de refugiați evrei au trecut Nistrul, la începutul anilor '20. Ch. Upson Clark aprecia că, între 1918 și 1926, orașul Bălți își dublase populația evreiască și că aceasta era recunoscătoare statului român²⁰.

Deși nedeclarat, administrația românească era însă profund antisemită. Teoretic, legile statului apărau toate minoritățile de orice fel, însă organele locale de ordine publică afirmau categoric în rapoartele către autoritățile centrale că evreii erau comuniști, iar că minoritățile erau nesigure²¹.

Recrudescența extremei drepte, precum și naționalismul profesat de toate partidele politice au imprimat actului de guvernare o toleranță ridicată la acțiunile antisemite comise de extremiști. Astfel, în perioada interbelică, Basarabia a fost scena a numeroase violențe antisemite, uneori ignorate de poliție și jandarmerie, dar această situație nu poate fi însă generalizată. În fapt, autoritățile au reușit să apere liniștea publică. În schema pericolelor la adresa siguranței statului, organele de ordine identificau trei elemente majore: comunismul, iredentismul și extrema

---

¹⁶ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 150.

¹⁷ Nicolae Enciu, *Basarabia în anii 1918-1940: evoluție demografică și economică*, Civitas, Chișinău, 1998, p. 77.

¹⁸ Irina Livezeanu, *op. cit.*, p. 151.

¹⁹ Viorica Nicolenco, *Extrema dreaptă în Basarabia (1923-1940)*, Civitas, Chișinău, 1999, p. 44.

²⁰ Ch.U. Clark, *op. cit.*, p. 24.

²¹ ANIC, IGJ, dosar nr. 5/1939, f. 3

dreaptă²². În Basarabia anilor '30, Siguranța Statului și-a concentrat mai mult atenția pe extrema dreaptă²³.

O tendință mai pronunțată spre stânga se poate observa în mediul urban – explicată nu neapărat prin simpatiile pentru comuniști, ci mai ales prin susținerea față de Partidul Național-Țărănesc, singurul care pleda pentru autonomia locală și refuza segregatia etnică. În mediul rural însă situația era radical diferită. De aici, extrema dreaptă își recruta masiv agenții.

În geografia istorică a extremei drepte românești, Basarabia a fost fieful electoral al Ligii Apărării Național-Creștine – condusă inițial de profesorul universitar ieșean A.C. Cuza, iar după transformarea în Partidul Național-Creștin de către poetul Octavian Goga (vezi tabelul nr. 3). În județul Bălți, de exemplu, rezultatele electorale ale Ligii Apărării Național-Creștine au fost printre cele mai ridicate din țară: 1932 – 37,88%, 1937 – 38,10%²⁴. Și Garda de Fier a fost activă; succesul acestei mișcări violente s-a datorat însă exclusiv puternicului mesaj antisemit pe care îl transmitea. Interesant este că apelul nu era făcut la sentimentele naționale ale țăranilor locali, ci la interesul material: extrema dreaptă promitea împărțirea averilor evreilor²⁵. Mai curând acest atac la adresa statutului juridic al proprietății a atras reacția sistemului polițienesc, care a calificat activitatea grupărilor politice antisemite din Basarabia drept cel mai grav pericol la adresa siguranței statului în provincie²⁶.

Înlăturarea de la putere a guvernului național-creștin de scurtă durată (decembrie 1937-februarie 1938), foarte popular în Basarabia, de către regele Carol al II-lea, a alienat o dată în plus opinia publică locală.

Pe lângă ruși și evrei, în regiunea dintre Prut și Nistru mai trăiau și alte minorități naționale, precum germanii, bulgarii și găgăuzii.

Alături de evrei, germanii au fost singura minoritate care putea fi găsită în toate noile provincii. Din totalul populației României, minoritatea germană reprezenta puțin peste 4%. Germanii din Sudul Basarabiei locuiau în așezări compacte în județul Cetatea-Albă, Tarutino fiind cea mai importantă dintre localitățile lor. Ceea ce îi deosebea în mod esențial de celelalte comunități de aceeași limbă era caracterul rural al locuirii lor²⁷. Trăiau însă complet izolați în satele lor. Pentru anii '20 pare să fie valabilă afirmația conform căreia simpatizau noul regim național, cu atât mai mult cu cât, la începutul primului război mondial, deveniseră obiectul a numeroase șicane din partea guvernului rus²⁸. În anii tulburi ai revoluției, asistaseră activ armata și administrația României în suprimarea comuniștilor.

---

²² Ibidem, DGP, dosar nr. 11/1932, vol. I, f. 45-48.

²³ Ibidem, 15/1938, f. 224.

²⁴ Viorica Nicolenco, *op. cit.*, p. 55 și 70.

²⁵ ANIC, DGP, dosar nr. 5/1936, f. 5.

²⁶ Ibidem, IGJ, 17/1935, f. 270.

²⁷ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 150.

²⁸ Emmanuel de Martonne, *Choses vues en Bessarabie*, Imprimerie des Arts et des Sports Paris, 1919, p. 20-23.

Problemele au început odată cu reforma agrară. Comunitățile germane au fost considerate mari proprietari și li s-au luat aproximativ 40 000 ha. Din 1925, în școlile lor limba română a devenit obligatorie, ca și recrutarea în armată, de care fuseseră scutiți în timpul dominației Moscovei. Descoperirea legăturilor cu germanii din Transilvania și Bucovina a fost prima breșă în exclusivismul lor local unde a pătruns treptat mica industrializare, iar mai târziu nazismul²⁹.

La sfârșitul anilor '30, influența ideologiei național-socialiste a fost considerată de autoritățile române drept un pericol, iar percepția asupra acestei minorități – văzută ca loială României – s-a schimbat radical. Între pericolele ce amenințau ordinea publică în Basarabia anulului 1940 se regăsesc 1585 „hitleriști”, alături de comuniști, legionari, iredentiști, toți inferiori ca număr primilor³⁰.

Bulgarii se găseau tot în sudul provinciei, în Bugeac, fiind mai numeroși decât germanii. Inițial, ca și găgăuzii, au fost reticenți față de ideea unirii³¹, dar, ulterior, nefiind iredentiști, precum cei din Dobrogea, s-au integrat complet³².

O minoritate specială – pentru că era strict locală – au constituit-o găgăuzii. Foarte retrași și reticenți la orice schimbare, au fost indiferenți la evenimente, ca și la influența română. În cei 22 de ani de regim românesc au reușit să trimită doi deputați în parlamentul de la București³³.

Învățământul

Dintre toate provinciile românești, Basarabia a fost cea mai înapoiată din punctul de vedere al științei de carte. Când regimul rusesc s-a încheiat, cel mult un locuitor din cinci știa să scrie, iar aceasta în limba rusă. Fruntașul unionist Ștefan Ciobanu – director pentru învățământ în guvernul local în 1918 – avea o opinie extremă: „Dacă ținem seamă de faptul că rușii considerau ca știind să citească pe acela care știa să se semneze, se poate spune că școala rusească din Basarabia n-a jucat niciun rol în viața populației locale și că autohtonii provinciei erau complet analfabeți”³⁴.

Practic, în ceea ce privea cultura majorității populației, din cauza statutului inferior al limbii române în fosta gubernie, nu exista, în 1918, mai nimic. Urmând modelul francez al Republicii a III-a, care a făcut din școală cea mai însemnată armă de impunere a statului, dar și pentru că era cea mai simplă formă de integrare, guvernul de la București a insistat mai mult decât în oricare alt domeniu pe educație.

---

²⁹ Alfred Camman, *Vom Volkstum der Deutschen aus Bessarabien*, Der Göttinger Arbeitskreis, Schriftenreihe, Heft 66, Holzner-Verlag, Würzburg/Main, f.a., p. 13-14.

³⁰ ANIC, IGJ, dosar nr. 56/1940, passim.

³¹ Gheorghe I. Brătianu, *Basarabia. Drepturi naționale și istorice*, Editura Semne, București, 1995, p. 56.

³² D.N. Mincev, *Bulgarii din Basarabia de Sud*, f.e., Constanța, 1938, p. 46-47.

³³ Anatol Măcriș, *Găgăuzii din Basarabia în trecut și în prezent*, Editura Agerpress Typo București, 2003, p. 43.

³⁴ Ștefan Ciobanu, *Basarabia – populația, istoria, cultura*, Editura Clío-Știința, București-Chișinău, 1992, p. 75.

Prima măsură luată, încă de autonomia locală, a fost „moldovenizarea” majorității școlilor. Cum acestea nu erau prea multe, nu a fost dificil. Instalarea administrației românești a provocat și sosirea în mare număr a corpului didactic mai ales din Vechiul Regat, fapt explicabil și prin lipsa cunoașterii limbii române literare de către pedagogii locali. Mulți dintre noii-veniți erau animați de un puternic idealism și erau purtătorii unor competențe profesionale de excepție. O altă măsură a constat în mobilizarea pe loc a învățătorilor concentrați în armată. Aceștia erau trimiși să satisfacă serviciul militar la catedră, mai ales în satele basarabene. De altfel, chiar și ulterior, armata a rămas un puternic vehicul de propagandă³⁵.

O problemă importantă a constituit-o adoptarea grafiei latine și acomodarea cu ideea limbii române unitare. Sub influența ardelenilor, dar și prin hotărârea bruscă a liderilor unioniști, elitele intelectuale au acceptat, deși cu multă reticență, să renunțe la alfabetul chirilic și să își denumească limba maternă „moldovenească” – limba română. Au fost dintre puținele măsuri de succes. La sfârșitul anilor '30, cele două erau bine instalate în uzul public. Limba rusă a continuat să joace un rol foarte important în comunicarea interpersonală, dar nu în școală, administrație etc.

Autoritățile române s-au implicat puternic: au organizat cursuri de perfecționare a corpului didactic, au editat și distribuit gratuit cărți. Principiul fondatorului învățământului public din Vechiul Regat, Spiru Haret, – „niciun sat fără școală” – a fost aplicat și aici. Fără a exista statistici relevante în acest caz, putem spune că infrastructura educațională de bază a Basarabiei a fost creată în perioada administrației românești. Toate localitățile au primit un lăcaș de învățământ, iar în toate orașele (uneori și în comune, fapt nemaîntâlnit în restul țării) s-au înființat licee.

Personalul a fost școlit, dar, la mijlocul anilor '20, toți cei care nu cunoșteau româna au fost excluși de la catedră. Tot atunci s-a procedat și la românizarea multor școli aparținând minorităților naționale, multe dintre acestea fiind desființate sau nefinanțate. O caracteristică locală a fost dezvoltarea învățământului particular în limbile minorităților.

Statisticile privind știința de carte arată foarte clar că Basarabia continua să rămână, în 1930, provincia cu cei mai mulți analfabeți din România: 38,1% știutorii de carte, față de media națională de 55,8%. Totuși, cifrele indică faptul că aici se făcuse și cel mai mare efort, administrația românească reușind să dubleze cifra știutorilor de carte, lucru unic între toate regiunile României. Analfabetismul pe genuri (sexe) apropia din nou regiunea de Oltenia, prin numărul femeilor știutoare de carte – singurele teritorii cu procente sub 30%³⁶.

În 1926, la Chișinău a fost înființată o facultate de teologie, iar în 1933 o facultate de agronomie, ambele secții ale Universității din Iași, acestea fiind

---

³⁵ Irina Livezeanu, *op. cit.*, p. 131.

³⁶ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 143.

primele spații ale învățământului superior create vreodată în Basarabia. După cum se vede, ele răspundeau unor cerințe locale. În anii de maximă intensitate a extremismului, cele două școli au devenit focare ale dreptei. La Facultatea de Teologie din Chișinău au predat profesori controversați, precum ideologul legionar Nichifor Crainic și comunistul Petre Constantinescu-Iași, arestat și condamnat pentru spionaj în 1935, dar și scriitorul Gala Galaction. În capitala provinciei mai funcționa și un conservator de artă și muzică.

În general, se poate vorbi despre o înflorire culturală – la sfârșitul anilor '30, la Chișinău s-a fondat Societatea Scriitorilor basarabeni, în acord cu dezvoltarea vieții culturale din România.

Cultura, presa și cultele

Statul și diferite asociații au continuat propaganda prin înființarea de biblioteci publice și cămine culturale, precum și organizarea de conferințe. S-a remarcat activitatea Astei Basarabene, care a aplicat vechile metode de propagare a ideii naționale, verificate în fostul Ardeal austro-ungar.

Organele de siguranță, în colaborare cu cele școlare, au epurat regiunea de numeroase biblioteci mai ales în limba rusă, dar și în germană și idiș (circa 100). Cele mai lovite au fost instituțiile rusești și evreiești, care au fost în cea mai mare parte desființate, iar cărțile lor arse, sub pretextul propagandei comuniste³⁷.

Primul teatru în limba română a început să funcționeze în 1920 și s-a transformat în Teatrul Național din Chișinău în 1926, ai cărui directori, de-a lungul timpului, au fost personalități importante ale culturii române. În timpul crizei economice a trecut prin momente grele, fiind amenințat cu desființarea, pentru salvarea lui adoptându-se o soluție unică în sistemul teatrelor de stat din România – concesionarea către un particular.

Succesul teatrului românesc a fost unul îndoielnic, publicul preferând vizibil numeroasele trupe particulare, a căror limbă uzuală era rusa³⁸. Repertoriul cinematografelor din Basarabia cuprindea numeroase filme rusești sau cu subiecte rusești, produse în Occident (mai ales la Berlin), cele de producție sovietică fiind complet interzise de cenzură pe teritoriul provinciei³⁹.

În Basarabia existau mai multe categorii de organe de presă la care publicul avea acces. Era presa centrală din București, care însă nu răspundea întru totul interesului localnicilor. O altă categorie o constituia presa locală, iar alta cea în limbile minorităților naționale. Apariția lor era însă strict controlată de Serviciul Cenzurii militare al Comandamentului Corpului III Armată din Chișinău, întrucât provincia se găsea în stare de asediu.

Presa în limba română era reprezentată de foarte influente reviste mai ales culturale, dintre care se detașează „Viața Basarabiei”, condusă de Pantelimon

³⁷ ANIC, DGP, dosar nr. 257/1937, f. 2-9.

³⁸ Ibidem, dosarul nr. 204/1929, f. 5.

³⁹ Ibidem, IGJ, dosarul nr. 71/1939, f. 168.

Halippa. Existau o multitudine de reviste literare, educativ-pedagogice, istorice etc. Presa religioasă – una dintre cele mai variate din țară era profund patriotică și puternic misionară⁴⁰.

Domina presa locală de informație în limba rusă, fără ca aceasta să reprezinte însă opiniile etniei respective, ci mai curând obișnuința elitelor urbane de a citi în limba cu care fusese obișnuită, fapt comun și în celelalte noi provincii. Numărul publicațiilor în limba rusă a variat de la 36, în anii '20⁴¹, la 14, un deceniu mai târziu⁴². O parte apăreau bilingv, în rusă și română. Cel mai important era „Bessarabskoje Slovo”, care putea ajunge și la 13-14 000 exemplare tiraj zilnic⁴³. Proprietarul său era Daniel Ciugureanu, cunoscutul lider unionist. În schimb cel mai prestigios ziar al rușilor din România, „Nașa Reci”, se edita la București.

În general, ziarele basarabene erau vehement anticomuniste, dar și destul de critice la adresa birocrăției locale. Adeseori reprezentau interesele unor partide românești, mai ales ale Partidului Național-Țărănesc⁴⁴.

Tot în regiunea dintre Prut și Nistru se mai publicau și periodice în limba germană („Deutsche Zeitung Bessarabiens” din Cetatea-Albă; cu cel mult 4 000 exemplare tiraj) și câteva evreiești, care se străduiau de teama cenzurii militare să se manifeste ca profund loiale guvernului⁴⁵.

În ansamblul presei minorităților naționale din România, publicațiile basarabene reprezentau un număr infim – nici 10%. Motivația este una materială. Comparând toate județele țării, constatăm că în cele mai multe dintre acestea, aparținând Basarabiei, Moldovei și Olteniei, nu se publica nici un periodic, în nici o limbă, cu excepția celor oficiale⁴⁶. Aceste trei regiuni erau și cele mai sărace.

Cercetătoarea Silvia Grossu a constatat că „forța modelatoare a centrului nu era dominantă la Chișinău”, publicațiile locale de orice fel „tolerau regionalismul sub multiple aspecte; [...] dimensiunea culturală a presei literare, a celei pedagogice, a celei clericale era marcată de accentul etnic și de elogiul tradiției”⁴⁷.

Dacă religia ortodoxă de rit grec era îmbrățișată de 72,6% din locuitorii României, procentul era în Basarabia mult mai ridicat, apropiindu-se de 90%⁴⁸.

În cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse, Basarabia era o arhiepiscopie. Ierarhii ruși au părăsit provincia în 1918, astfel că Mitropolia Moldovei numea, în luna iunie, pe episcopul de Huși, Nicodim Munteanu, viitorul patriarh al României, vicar al

---

⁴⁰ Silvia Grossu, *Presa din Basarabia în contextul socio-cultural al anilor 1906-1944*, Editura „Tehnica-Info”Grossu, Chișinău, 2003, p. 78-146.

⁴¹ *Ibidem*, p. 52.

⁴² ANIC, Fondul Ministerul Propagandei Naționale (mai departe, MPN), dosarul nr. 224, f. 25.

⁴³ Pentru comparație, tirajul zilnic al celui mai mare cotidian românesc din epocă, „Universul”, atingea 200 000 exemplare pe zi, în 1938.

⁴⁴ ANIC, MPN, dosarul nr. 224, f. 15.

⁴⁵ Silvia Grossu, *op. cit.*, p. 178-185.

⁴⁶ ANIC, MPN, dosarul nr. 224, f. 25 verso și 27.

⁴⁷ Silvia Grossu, *op. cit.*, p. 148.

⁴⁸ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 154.

Arhiepiscopiei Chișinăului. În februarie 1920, Gurie Grosu era ales arhiepiscop. În 1928, dioceza devenea a cincea mitropolie a Patriarhiei României, iar arhiepiscopul Gurie era ridicat la rangul de mitropolit. În 1936, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române l-a suspendat din funcție din motive neclare, iar scaunul de la Chișinău a rămas vacant.

În 1923 au fost reorganizate episcopiile Ismailului și de Bălți. Deși regulile organizării ortodoxiei impun transferul clerului superior dintr-o eparhie în alta, evitându-se în general numirile de localnici, în cazul Basarabiei s-au făcut două excepții: mitropolitul Gurie Grosu, dar și episcopul Dionisie Erhan de Ismail.

La Episcopia de la Bălți (a Hotinului) s-au perindat ierarhi controversați. Primul a fost Visarion Puiu, devenit ulterior mitropolit al Bucovinei, iar în timpul războiului șeful Misiunii Ortodoxe Române din Transnistria. A fost condamnat la moarte pentru crime de război, dar a fugit în Franța. Succesorul său la Bălți a fost episcopul Tit Simedrea, viitor mitropolit al Bucovinei. Acesta a apelat la ajutorul jandarmilor pentru a-și restaura autoritatea printre credincioșii adepți ai calendarului iulian.

În Basarabia existau numeroase mănăstiri (Căpriana, Noul-Neamț), în care trăiau circa 2 400 monahi. Situația materială excepțională a acestor lăcașuri a fost serios afectată de reforma agrară din anii '20⁴⁹.

Ca în toate celelalte domenii, problema limbii de cult a fost una complexă. Până la unire, biserica slujea în rusă. Ulterior, a fost introdus și serviciul în română pentru ca în anii '20, să se folosească ambele⁵⁰. În deceniul următor, situația religiei în limba română a cunoscut unele îmbunătățiri.

În general, clerul ortodox din Basarabia s-a considerat misionar, iar o parte profund patriot. Cea mai gravă problemă cu care s-a confruntat în anii '30 a fost a refuzului acceptării calendarului gregorian, reformă introdusă de Patriarhia României în 1924. Credincioșii din provincie au respins categoric inovația, iar mitropolitul Gurie a cerut amânarea ei. În fața unui Sinod ezitant, guvernul prezidat de generalul Averescu (1926-1927) a acceptat o derogare. Ulterior însă s-a revenit.

Mișcarea stilistă (de la adepții stilului vechi) a devenit deosebit de puternică, statul centralizat asumându-și sarcina de a o combate, deși Biserica Ortodoxă nu s-a arătat la fel de vehementă, patriarhul dr. Miron Cristea preferând mai degrabă neimplicarea. Cuprinzând o arie care se întindea atât în Moldova de la dreapta Prutului (județul Baia), cât și în Basarabia, stilismul respingea nu numai calendarul, dar și ierarhia bisericească a ortodoxiei române, puternic latinizată, pe care o considera prea apropiată de catolicism. Ulterior, comunitățile stiliste au refuzat accesul autorităților civile și militare și au respins plata impozitelor. Toate acestea au degenerat în violențe, la mijlocul anilor '30, din cauza durității tratamentului aplicat de jandarmi. Poliția rurală i-a suspectat de comunism și rebeliune pe

---

⁴⁹ Mircea Păcurariu, *Basarabia. Aspecte din istoria bisericii și a neamului românesc*, Editura Mitropoliei Moldovei și a Bucovinei, Iași, 1993, p. 114.

⁵⁰ Ch.U. Clark, *op. cit.*, p. 131-132.

contestatari și a intervenit militar, cele mai grave incidente petrecându-se în localitatea Albineț, județul Bălți, în august 1935. Aici, autoritatea statului a putut fi restaurată definitiv abia în septembrie 1936, cu prețul a 12 morți și a câtorva zeci de răniți. Deși stiliiști vorbeau limba română, serviciul religios se făcea în rusă, iar preoții pomeneau în rugăciunile lor familia lui Nicolae al II-lea⁵¹.

Stilismul a fost un fenomen cu puternice accente de egalitate socială, care respingea modernizarea și valoriza autonomismul regional. La sfârșitul deceniului al patrulea, Jandarmeria Ținutului Nistru – deci numai în patru din cele nouă județe ale Basarabiei – menționa existența unui număr de 205 256 adepți ai stilului vechi și îi califica drept una dintre problemele grave ale ordinii publice⁵².

Concluzii

Statul centralizat nu a permis autonomia, desființând instituțiile locale. Acestea au fost înlocuite cu o administrație adeseori incompetentă și coruptă, ce și-a atras nemulțumirile autohtonilor.

Vecinătatea sovietică a făcut ca Basarabia să fie un teren al dezordinii, spionajului și conspirațiilor, adeseori alimentate din exterior. Nu este mai puțin adevărat că a existat o stare de puternică nemulțumire socială cauzată în primul rând de sărăcie. Aceasta s-a tradus prin mișcări violente – ocuparea pământurilor, dar și prin antisemitism sau extremism religios. Tuturor acestora, organele de ordine publică le-au răspuns disproporționat și abuziv, pe fondul suspendării parțiale a drepturilor civile prin regulamente militare.

Guvernul de la București s-a preocupat mult de dezvoltarea școlii și parțial a reușit. Basarabia a beneficiat de tot concursul oamenilor de cultură din restul țării, prin vizite, conferințe, publicații, mai mult decât oricare altă regiune. Intelectualii au considerat de datoria lor să ajute Basarabia.

În cei 22 de ani ai existenței României Mari, locuitorii tuturor provinciilor au fost nemulțumiți de situația țării lor, regretând vremurile dinainte, când impozitele erau mai mici, fără să realizeze că nedreptățile erau mult mai mari. Regimul politic a preferat naționalismul civismului. România interbelică a fost o țară fără mari excese, doar că nu a reușit să-și facă locuitorii să se simtă cetățeni.

---

⁵¹ ANIC, DGP, dosarul nr. 49/1935, *passim*.

⁵² *Ibidem*, IGJ, dosarul nr. 56/1940, *passim*.

Tabelul nr. 1: Județele Basarabiei în România interbelică – populație și împărțire administrativă

Nr. crt.	Județul	Reședința de județ	Ținutul	Reședința de ținut	Nr. de locuitori în județ	Plășile	Alte orașe (în afara reședinței)	Nr. sate
1.	Bălți	Bălți	Prut	Iași	429 638	- Bălți - Cornești - Fălești - Glodeni - Râșcani - Sângerei	- Fălești	288
2.	Cahul	Cahul	Dunărea	Galați	218 927	- Cantemir - Ion Voevod - Mihai Viteazul - Ștefan cel Mare - Traian	- Leova	208
3.	Cetatea-Albă	Cetatea-Albă	Nistru	Chișinău	369 198	- Arciz - Cazaci - Ivăneștii-Noi - Liman - Sărata - Tarutino - Tuzla - Volintiri		213
4.	Hotin	Hotin	Suceava	Cernăuți	425 627	- Chelmenți - Clișcăuți - I.Gh. Duca - Lipcani - Securenii - Sulița	- Sulița	215
5.	Ismail	Ismail	Dunărea	Galați	244 449	- Bolgrad - Chilia-Nouă - Fântâna-Zânelor - Reni	- Bolgrad - Chilia-Nouă - Reni - Vâlcov	76
6.	Lăpușna	Chișinău	Nistru	Chișinău	441 694	- Călărași - Chișinău - Hâncești - Nisporeni - Vorniceni	- Călărași	237
7.	Orhei	Orhei	Nistru	Chișinău	299 132	- Bravicea - Chiperceni - Criuleni - Orhei - Rezina - Telenești	- Rezina-Târg	236
8.	Soroca	Soroca	Prut	Iași	345 618	- Bădiceni - Cotiugenii-Mari - Florești		255

						- Nădușita - Otaci - Soroca - Târnova - Vârtejeni		
9.	Tighina	Tighina	Nistru	Chișinău	336 371	- Bulboca - Căușani - Ceadâr-Lunga - Cimișlia	- Comrat	109

Sursă: *Enciclopedia României*, vol. I: *Statul*, Imprimeria Națională, București, 1936-1938.

Tabelul nr. 2: Repartiția etnică, în procente, în mediile urban și rural în Basarabia, comparativ cu media națională, conform recensământului din 1930

Etnia	Urban	Rural	Total Basarabia	Total România
Români	31	59,9	56,2	71,9
Germani	0,8	3,1	2,8	4,1
Ruși	27,1	10,1	12,3	2,3
Ruteni/ucraineni	5,2	11,8	11	3,2
Bulgari	3,4	6,1	5,7	2
Polonezi	1	0,2	0,3	0,3
Evrei	26,8	4,3	7,2	4
Găgăuzi	2,2	3,6	3,4	0,6
Rromi	0,2	0,5	0,5	1,5

Sursă: *Enciclopedia României*, vol. I: *Statul*, Imprimeria Națională, București, 1936-1938.

Tabelul nr. 3: Rezultatele electorale (exprimate în procente) ale Ligii Apărării Național-Creștine/Partidului Național-Creștin în România, Basarabia și Bucovina, 1926-1937

Scrutinul	Media națională	Media în Basarabia	Media în Bucovina
1926	4,76	1,95	12,88
1927	1,90	2,26	3,64
1928	1,14	1,39	3,51
1931	3,89	4,73	22,32
1932	5,32	14,82	14,24
1933	4,47	10,76	-
1937	9,15	22,37	-

Surse: Marcel Ivan, *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice, 1919-1932. Studiu comparativ al rezultatelor oficiale ale alegerilor pentru Camera Deputaților din anii 1919-1932*, Editura și tiparul Krafft și Drotleff, Sibiu, 1933, tabloul VII; „Monitorul Oficial al Regatului României”, nr. 300/29 decembrie 1933, p. 7944, și nr. 301/30 decembrie 1937, p. 9717; Viorica Nicolenco, *Extrema dreaptă în Basarabia (1923-1940)*, Civitas, Chișinău, 1999, p. 55 și 70.